

УДК 7.021.32-035.676.332.006.3

М. І. ШВЕД

РОЛЬ АКВАРЕЛЬНОГО МАЛЯРСТВА У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

У статті розглянуто історію розвитку акварельного живопису, проаналізовано основні вправи, методи та прийоми роботи фарбами на водній основі, простежено вплив малярства аквареллю на творчість учнів.

Ключові слова: образотворче мистецтво, акварельний живопис, вміння, навички, творчі здібності.

М. И. ШВЕД

РОЛЬ АКВАРЕЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧЕНИКОВ

В статье рассматривается история развития акварельной живописи, проанализировано основные упражнения, методы и приемы работы красками на водной основе, прослежено влияние живописи аквареллю на творчество учеников.

Ключевые слова: изобразительное искусство, акварельная живопись, умения, навыки, творческие способности.

M. I. SHVED

A ROLE OF WATERCOLOR PAINTING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS

The article examines the history of watercolor painting, analyzes the basic exercises, methods and techniques of works with water based paints, traces the influence of watercolor on the creativity of students.

Keywords: fine art, water-colour painting, abilities, skills, creative capabilities.

Спрямованість на духовну сферу дитини – це особлива функція образотворчого мистецтва. Вона використовується як підґрунтя для культурного розвитку учнів та формування цілісної творчої особистості. Під час вивчення образотворчого мистецтва в школі відбувається знайомство з вітчизняною і світовою культурою, відпрацьовується вміння висловлювати власні враження та думки засобами образотворчого мистецтва, розвивається почуття естетичного смаку, творчі здібності, нестандартне мислення. Видатний російський художник-педагог П. Чистяков писав, що малювати – така ж точна і суворая наука, як математика, що в ній є свої непорушні закони, струнки та прекрасні, які треба вивчати.

Мета статті – ґрунтовно дослідити та виявити особливу роль акварельного живопису для художньої творчості школярів, простежити, які вміння та навички розвиваються у дітей під час занять образотворчим мистецтвом.

Живопис – стародавній вид образотворчого мистецтва. Його історія пов'язана з появою в печерах зображень звірів, сцен полювання, виконаних багато тисячоліть до нашої ери. Живопис виник і розвивався у тісному взаємозв'язку з малюнком, про що свідчать зображення, знайдені археологами. Його значення було досить вагомим, позаяк з його появою люди почали духовно та естетично розвиватися.

Основою живописної грамоти в усі часи було правдиве зображення реальної дійсності за допомогою фарб на площині. Всебічного розвитку живопис набув в епоху Відродження, коли він розділився на жанри (портрет, історично-батальний, побутовий, пейзаж, натюрморт).

У XVII–XVIII ст. реалістичний живопис розвивався на протигагу офіційному церковному і придворному мистецтву, збагачувався різноманітними стилістичними напрямками. Важливий внесок у світовий живопис, зокрема портретний, зробили відомі художники О. Антропов, Ф. Рокотов, Д. Левицький, В. Боровиковський. У XIX ст. реалістичний живопис розвивався у боротьбі з офіційним салонно-академічним живописом, у тісному зв'язку з соціально- і національно-визвольним рухом [4, с. 96].

Можемо констатувати, що історія акварельного малярства сягає часів Стародавнього Єгипту – цими фарбами виконували зображення на папірусах; саме аквареллю виконували мініатюри для рукописних книг Середньовіччя на Русі та в Європі. Англія, Франція та Італія часів Відродження стали центром появи нового методу багаточарового акварельного живопису в портреті. Малярство набуло яскравих та насичених кольорів з виразними контрастами світлотіні. В цій галузі з'являються нові імена: К. Россі, М. Фортуні, У. Тернер, Д. Констебл, О. Домьє, Е. Делакруа та багато інших [1, с. 60].

В епоху Ренесансу художники Італії, Німеччині, Голландії використовували акварель в різноманітних жанрах живопису: пейзажі, портрети, у зображенні побутових сцен, а також у роботі над ескізами. В кінці XV майстер німецького Відродження Альбрехт Дюкер один із перших серед художників Європи створив велику кількість чудових акварельних робіт: пейзажі, зображення тварин і птахів, найрізноманітніших рослин. Архітектори також використовували акварель для розробки проектів будівель, інтер'єрів, площ, парків.

Російські художники XIX–XX ст. (М. Врубель, А. Іванов, В. Серов, В. Суриков, І. Рєпін, П. Корін, А. Герасимов, Ю. Піменов, А. Фонвізін та ін.) прекрасно володіли технікою акварелі і залишили в цій галузі велику спадщину.

Акварель (франц. *aguarelle* – вода) – живопис фарбами, які розчиняють водою. Найхарактернішою особливістю цих фарб є прозорість, текучість і насиченість кольором. Білу фарбу в акварелі не використовують, цей колір дає папір, на якому виконується малюнок.

Техніка акварелі найдоступніша і використовується в навчальному процесі в дитсадках та школах. Тому для педагога дуже важливо оволодіти аквареллю і гуашшю для того, щоб вчити малювати своїх вихованців.

Робота аквареллю і проста, і складна одночасно. Проста, тому що інструменти і матеріали не займають багато місця, їх зручно взяти з собою на пленер. А складна тим, що вимагає швидкості, навичок і вміння, які досягаються завдяки знанням, як користуватися матеріалами і їх властивостями [1, с. 6].

У техніці акварелі дуже люблять працювати діти. Навіть професійні художники дивуються їхньому образному мисленню. Школярів однаково цікавлять герої улюблених казок, фантастичні пейзажі, окремі предмети. Дітям подобається сам процес – бачити, як фарба перетікає з одного кольору в інший, розпливаючись в цікаві форми, в яких вони завжди побачать щось казкове для себе. Дуже важливо якомога раніше подарувати дитині радість самовираження, яке дає акварельний живопис. Багато дітей після розвиваючих занять вирішують стати професійними художниками і переходять на нову стадію розвитку – вивчення академічних художніх дисциплін.

Усі прийоми і методи роботи акварельними фарбами, що сприяють розвитку творчих здібностей школярів, можна розділити на дві основні групи:

- метод *alla prima* (по сухому чи вологому папері);
- метод багаточарового живопису – *лесування*;

У роботі методом *alla prima* для кожної площини зображення, а інколи і для кожного мазка, складаються окремі відтінки кольору. Кольорові відношення беруться відразу в повну силу і в подальшій роботі більше не перекриваються. Робота в цій техніці відрізняється яскравістю і особливою виразністю. Цей метод найчастіше використовують при виконанні короткочасних етюдів з натури, ескізів з метою пошуку кольорового та композиційного вирішення і т.ін. Водночас він вимагає вміння бачити цілісно (вести роботу по всьому аркуші паперу), працювати швидко, не даючи підсихати попереднім мазкам.

Можна комбінувати роботу по сухому і по мокрому папері. При змішаній техніці збільшуються можливості у передачі різноманітних фактур і поверхонь предметів.

Метод лесування дозволяє вести роботу довгий час без перерви або в кілька прийомів і полягає в накладанні одного кольору на інший. Спочатку прописуються освітлені площини. Потім прокладаються півтіні одночасно на всіх предметах, попередньо порівнюючись з кольором освітлених ділянок. Далі прокладаються тіні, що надає етюдую більшій кольорової контрастності. Коли основні кольори розкладено, необхідно більш ретельно прописати предмети, ввести перехідні відтінки кольорів, не порушивши при цьому цілісності кольорових і тонових співвідношень.

У роботі лесуванням спочатку краще прокласти теплі та інтенсивні тони, а потім холодні і малонасичені. Теплий тон в першій прокладці добре відчувається і впливає на гармонію кольорів у закінченій роботі. Малонасиченими і холодними кольорами краще писати на кінцевих стадіях роботи і у верхніх шарах фарби.

Специфіка реалістичного живопису полягає в тому, що творчість ґрунтується на реальній дійсності, а думки і почуття людини передаються через зображення реальної дійсності [4, с. 124].

Щоб розвивати вміння правдиво передавати кольором видимі форми в умовах реальної дійсності, учням необхідно писати пейзажі, натюрморти і портрети. Це надасть їм не тільки професійної грамотності, а й стане могутнім засобом естетичного виховання.

Щоб у повній мірі оволодіти технікою живопису, зокрема акварельного, практичну роботу слід починати з виконання вправ, спрямованих на вироблення технічних умінь і навичок учнів, а саме: проведення ліній (товстих і тонких, прямих і хвилястих); одержання легким дотиком крапок і плям різної форми; виконання простих візерунків прийомом мазка; покриття площин рівномірним тоном та ін. При виконанні цих вправ у школярів виробляється координація рухів пензлем, розвивається окомір, вміння композиційно правильно розміщувати зображення на аркуші паперу. Також для розвитку координації та ритмічності рухів, моторики рук корисно давати учням вправи, де вони повинні писати відразу пензлем по білому чи тонованому папері. Ця вправа корисна для бачення і відчуття пропорційності об'єктів зображення, для оволодіння прийомами мазка.

Покриття площини рівним тоном – один із основних і найважливіших прийомів акварельного живопису. Ним повинен оволодіти кожен учень на уроках образотворчого мистецтва. При роботі аквареллю доводиться покривати найрізноманітніші за формою і величиною площини, перекривати вже покладенні шари фарби – все це потребує від учнів відповідних знань, умінь і навичок.

Щоб ознайомити учнів з основами кольорознавства в акварельному малярстві, доцільно виконати такі вправи:

1. Утворення похідних кольорів з трьох основних. Вправа виконується прийомом лесування.
2. Вивчення кольорів у наборі фарб та їх поєднань з основними кольорами.
3. Утворення різної ясності кольору. Світлі тони кольору отримують, розчиняючи його водою до потрібної ясності. Темні тони можна отримати послідовним перекриттям найсвітлішого тону.
4. Поступовий перехід від одного кольору до іншого. Вправу виконують додаванням в розчин фарби більшої кількості іншого кольору.
5. Поступовий перехід від темного тону до світлого. Перехід до світлого тону досягається додаванням у розчин фарби більшої кількості води, а додаванням фарби – поступовий перехід до темного тону.
6. Вливання кольору в колір. У вологу фарбу, покладену на папір, вводять фарбу іншого кольору, в результаті чого кольори зливаються і дають плавний перехід від одного до іншого.

Набувши деяких умінь і навичок у роботі безпосередньо фарбами, не виконуючи побудови олівцем, школярам ускладнюють завдання зображенням круглої, овальної та нескладної комбінованої форми з цікавим і виразним силуетом, що передає загальну форму предметів, пропорції та їхні характерні особливості. Силуетне зображення предмета без попереднього контуру олівцем розвиває спостережливість та конструктивне мислення (оскільки робота ведеться без поправок), вміння бачити натуру в цілому, узагальнено,

з'являється впевненість у роботі пензлем. Це хороша підготовча робота для вивчення більш складних технік акварелі.

Школярі під час занять живописом послідовно і уважно вивчаючи природу, зможуть розвинути вміння передавати характер предметів, їхню конструктивну будову, положення в просторі, кольорові та тонові співвідношення. Уся навчальна робота з акварельного малярства пов'язана з практичним використанням закономірностей композиції, лінійної і повітряної перспективи, розподілу світлотіні на об'ємній формі. Водночас вивчаються основи кольорознавства, методика живопису та зразки його класичної спадщини.

Коли учні вчать зображувати об'єкти кольором, вони набувають необхідних вмінь грамотно зображувати з природи, по пам'яті та з уяви спочатку окремі образи (наприклад: дерева, будівлі, кущі), потім групи нескладних образів (дерева на фоні неба і землі, будинок на фоні просторового оточення). Працюючи з природою, учні розвивають зорову пам'ять і спостережливість, просторове мислення, вчать передавати колір образів пейзажу, натюрморту; бачити і зображувати типове в навколишній дійсності, використовувати основні правила і прийоми композиції [5, с. 132].

Успіх у навчальній роботі залежить від уважного, глибокого вивчення природи, її будови, пропорцій, кольору та форми окремих частин та їх взаємозв'язку. Для живопису аквареллю характерне виділення головного і найхарактернішого, узагальнення другорядних деталей та їх колориту. Техніка акварельного живопису допомагає школярам розвинути окомір, почуття композиційної рівноваги, засвоїти основні закони реалістичного зображення дійсності, вміння бачити межі світла і тіні, дотримуватися єдності та підпорядкованості всіх частин цілому.

Цікавими і корисними для учнів є цілеспрямовані завдання на виконання короткочасних етюдів аквареллю. Визначний живописець В. Мешков зазначав, що етюд – це запис стану природи, ефектів світла і тіні, колористичних особливостей, несподіваних композиційних рішень. В етюдах найважливішою є достовірність: «нічого від себе, все від природи». Потрібно якомога більше спостерігати і фіксувати, при цьому обов'язково зберігати схвильованість від безпосередньої зустрічі з природою [2, с. 43].

Вправи з передачі певного стану природи (ранок, вечір, полудень, сонячна, похмура чи дощова погода) вчать учнів накопичувати знання, уміння і навички, набувати впевненості у визначенні зорових вражень, кольорових і тонових відношень, характерних для кожної пори року; розвивають зорову пам'ять, оскільки цікаві для зображення стани природи (веселка, захід чи схід сонця) не можливо написати з природи.

Отже, заняття акварельним живописом позитивно впливає на творчі здібності учнів, дає базу для подальшого творчого зростання в галузі малярства, а також є могутнім засобом морально-естетичного виховання. А зразки класичного живопису відомих майстрів дають широке коло для подальшого дослідження цього виду мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акварель: Практические советы / О. В. Иванова, В. Э. Алахвердова. – М.: ООО «Издательство Астрель»: «Издательство АСТ», 2002, – 93 с.
2. Беда Г. В. Живопись: Учеб. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2109 «Черчение, изобраз. искусство и труд» / Г. В. Беда. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.
3. Белкіна Е. В. Образотворче мистецтво. 5 клас: Посібник для вчителя / Е. В. Белкіна, А. А. Поліщук, Л. В. Фесенко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 48 с.
4. Игнатъев Е. И. Психология изобразительной деятельности детей: Автореф. дис.... канд. пед. наук / Е. И. Игнатъев. – Л., 1961 – 164 с.
5. Полякова Т. А. Образотворче мистецтво, 1-7 класи: теорія навчання, календарно-тематичне планування, основні поняття з образотворчого мистецтва. Навчально-методичний посібник для вчителів / Т. А. Полякова. – Харків: «Скорпіон», 2001 – 160 с.
6. Яшухин А. П. Живопись: Учеб. пособие для учащихся в пед. уч-щах по спец. № 2003 «Преподавание черчения и изобраз. искусства» / А. П. Яшухин. – М.: Просвещение, 1985. – 288 с.